

Dzeltenais tārtniņš – 2015. gada putns

Pluvialis apricaria – dzeltenā tārtniņa latīniskā nosaukuma skaidrojums ir diezgan nepārprotams: *pluvialis* – “lietu nesošs (lietains)” un *apricari* – “apsauļot”, tātad: “apsauļojies lietusnesējs” – diezgan dīvains nosaukums, vai ne? Ja “apsauļotā” nosaukuma daļa attiecas uz dzeltenīgo apspalvojumu, tad “lietus daļa” attiecas uz tautas vērojumiem, ka tārtniņš “sasauc lietu”. Šo tārtniņa paradumu izmantojusi arī latviešu sirdsapziņas dzejniece Vizma Belševica, rakstīdama par dūdieviņu.

Dzeltenais tārtniņš tautā Kurzemē esot saukts arī par “leišu vistiņu” (von Transehe, Sināts 1936; von Transehe 1965), jo tīrumos to var novērot pavasarī – caurceļošanas laikā no dienvidiem. Par vistu tas gan ir daudz mazāks – mājas vista atkarībā no šķirnes sver 1,5 līdz 5,5 kg, bet pieaudzis dzeltenais tārtniņš – tikai ap 200 gramu (140 līdz 312 gramu (Glutz u.a. 1975; Cramp, Simmons (eds.) 1983)). Smagākie putni ir svērti migrāciju laikā, acīmredzot – ar tauku rezervēm.

Pieaugušiem putniem riesta tērpā ķermeņa virspuse ir melna ar spilgti dzelteniem raibumiem, savukārt galvas apakšdaļa, rikle, krūtis un vēders – melns. Apakšējās astes segspalvas – bālganas. Astes spalvas ir zaļgani melnas ar gaišām šķērssvītrām. No knābja pamata caur aci un tālāk gar kaklu uz leju stiepjās balta svītra. Rudenī dzeltenie raibumi ir neuzkrītoši, kakls – zaļgandzeltenš ar pelēkiem vai pat melniem raibumiem. Jaunajiem putniem ķermeņa virspuse ir brūngana ar zaļgandzelteniem raibumiem. Daudzi pētnieki apraksta divas pasugas: *Pluvialis apricaria apricaria* – ar vienkāršaināku riesta tērpu, kas sastopama Britu salās un Rietumeiropā līdz pat Dienvidzvidrijai (līnijā Bohuslēne–Vesterjetlande–Ēsterjetlande–Gotlande), austrumos līdz pat Igaunijai, un *Pluvialis apricaria altifrons* – Ziemeļeiropā, sākot no Austrumgrenlandes, Islandes, Fāreru salām, Ziemeļfenoskandijas (uz dienvidiem līdz pat Kurzemei (Glutz u.a. 1975)) līdz Taimiras pussalai austrumos. Turklāt Igaunijā un Latvijā ir zona, kur vienviet sastopami putni ar abu pasugu pazīmēm (E. Kumari cit. pēc Glutz u.a. 1975). Citi autori uzskata, ka

Dzentenais tārtniņš dabiskajā biotopā – augstajā purvā.

Foto: I. Grīnerte

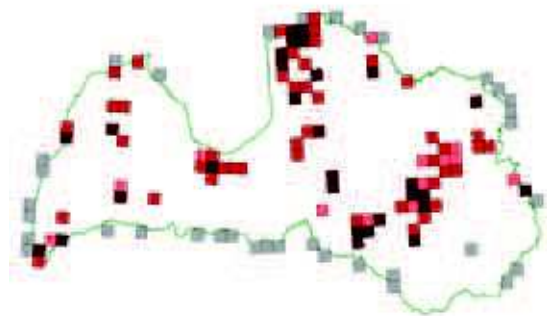
Dzeltenā tārtniņa *Pluvialis apricaria* jaunais putns migrācijas laikā.

Foto: A. Krusts / agriskrusts.lv

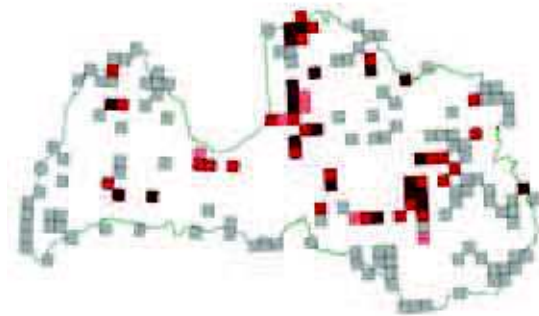

Dzeltenā tārtniņa *Pluvialis apricaria* pieaugušais putns.

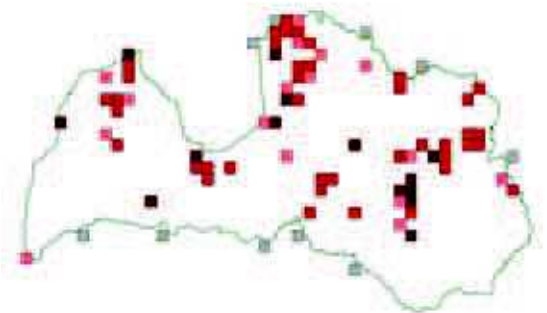
Foto: A. Petriņš

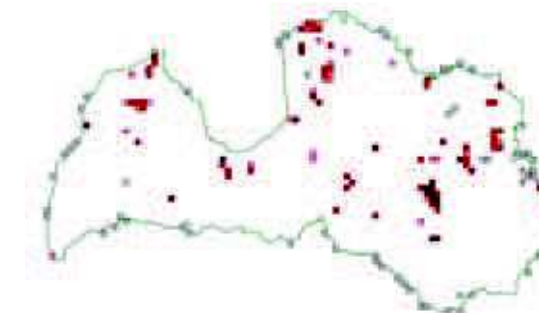
1. attēls. Dzeltēnā tārtiņa izplatība Latvijas teritorijā. Pirmais Latvijas ligzdojošo putnu atlants, 1980.–1984. gads, 10x10 km kvadrāti UTM sistēmā.

2. attēls. Dzeltēnā tārtiņa izplatība Latvijas teritorijā. Pirmais Eiropas ligzdojošo putnu atlants, 1985.–1989. gads, 10x10 km kvadrāti UTM sistēmā.

3. attēls. Dzeltēnā tārtiņa izplatība Latvijas teritorijā. Otrais Latvijas ligzdojošo putnu atlants, 2000.–2004. gads, 10x10 km kvadrāti LKS-92 sistēmā.

4. attēls. Dzeltēnā tārtiņa izplatība Latvijas teritorijā. Otrais Latvijas ligzdojošo putnu atlants, 2000.–2004. gads, 5x5 km kvadrāti LKS-92 sistēmā.

■ Novērots neligzdojošs putns ■ Iespējama ligzdošana ■ Ticama ligzdošana ■ Pierādīta ligzdošana

pasugu atšķirības neizpaužas strikti un pasugu izdališana nav pamatota (Cramp, Simmons 1983). Mūsdienās tomēr tiek uzskatīts, ka ir divas pasugas (Clements 2007).

Dzelteno tārtiņu ligzdošanas areāls ir diezgan plašs (apmēram 1,17 miljoni km² (BirdLife International 2015)), un ap 2000. gadu izdarītā skaita vērtējumā kopā Eiropā ir apmēram 460 līdz 740 tūkstoši ligzdojošo pāru (Burfield *et al.* 2004), savukārt pasaulē ir aptuveni 1,57 līdz 2,14 miljoni pāru (Delany, Scott 2006).

Latvijā N. fon Franšē un R. Sināts (von Fransehe, Sināts 1936) uzskata, ka dzeltenais tārtiņš ligzdo “gandrīz visos lielākos sūnu purvos E. Tauriņš pagājušā gadsimta 50. gadu beigās novērtē ligzdojošo pāru skaitu ar 250 pāriem (von Fransehe 1965). J. Lipsbergs (1983) skaitu vērtē “vai- rāk nekā 100 pāru” un uzskata, ka purvu nosusināšanas dēļ skaits, visticamāk, ir samazinājies. Skaita vērtējums Latvijas pirmā ligzdojošo putnu atlanta laikā palielinās: 300–400 pāru, kas lielā mērā tiek izskaidrots

ar labāku purvu izpēti (Priednieks u.c. 1989). Jaunākais skaita vērtējums Latvijā ir 259–467 pāri (EIONET 2014) – tāpat nav būtiski mainījies kopš Latvijas pirmā ligzdojošo putnu atlanta pētījuma pirms 30 gadiem.

Igaunijā ligzdo 3000–4000 pāru dzeltēno tārtiņu, Somijā 120 000–150 000, turpretim Lietuvā – tikai 35–45 (EIONET 2014), bet Vācijā 2002. gadā ligzdoja tikai 12 pāru (Bauer u.a. 2005).

Dzeltenie tārtiņi Britu salās ir daļēji migranti, visur citur tie ir gājputni un ziemu pārļaiž Dienvidrietumeiropā un Britu salās (Sibīrijas populācija ziemo pie Kaspijas jūras). Piemēram, Nīderlandē novērtēts, ka ziemo 15 523–96 326 dzeltenie tārtiņi, Francijā – 740 000–1 300 000, Portugālē – 50 000–453 000, Īrijā – ap 100 000 un Apvienotajā Karalistē – 420 000.

Plašā areāla un samērā stacionārās populācijas¹ dēļ suga netiek uzskatīta par apdraudētu. Eiropas Komisijas

¹ Par stacionāru populāciju sauc tādu, kuras skaits nemainās, par stabili populāciju savukārt sauc tādu, kurā nemainās dzimumvecumstruktūra.

Putnu direktīva neliedz dzeltēnā tārtiņa medības, ja vien valstī ir šai sugai specifiski noteikta medību sezona. Tā šī suga ir medību putns vismaz sešās Eiropas valstīs (Béchet 2009).

Dzeltenie tārtiņi ligzdo tundrā un mežu zonā – klajos augstajos purvos. Tie veido ilgstošus pārus, kas, iespējams, uzturas kopā arī ārpus ligzdošanas sezonas. Pētījumā Somijā konstatētais ligzdošanas blīvums bijis viens pāris uz 55–170 ha (Pihlasalo 1968, 1969 cit. pēc Glutz u.a. 1975), bet Igaunijā pat viens pāris uz 3,5 ha (E. Kumari cit. pēc Glutz u.a. 1975). Pirmā ligzdojošo putnu atlanta laikā mazākais purvs, kurā konstatēta dzeltēnā tārtiņa ligzdošana, ir Klagatu purvs 67 ha lielumā (Priednieks u.c. 1989). Tipiski ir dējumi ar četrām olām, retumis – trim vai piecām. Sezonā ir viens dējums, un pēc izpostīšanas atkārtoti dējumi seko līdz pat 24 dienām pēc pirmā nesekmīgā dējuma. Perē un mazuļus vadā abu dzimumu putni 28–31 dienu. Mazuļi ir ligzdbēgļi, lidotspēju iegūst 25 līdz 33 dienu vecumā un drīz pēc tam kļūst patstāvīgi. Mazuļi barojas paši.

Dzelteno tārtiņu barība pārsvarā ir vaboles un sliekas, ko tie uzlasa no zemes virsmas vai augsnē līdz 2 cm dziļumam. Ligzdošanas laikā nozīmīgu vietu ieņem arī garkājodu *Tipula* spp. kāpuri. Pēcligzdošanas laikā ēd arī augu valsts barību, t.sk. sēklas un ogas, kā arī gliemjus, vēžveidīgos un daudzšartārpus (jūras piekrastē).

Saskaņā ar gredzenošanas datiem savvaļā var sasniegt vismaz 12 gadu vecumu (Cramp, Simmons 1983). Latvijā visā putnu gredzenošanas laikā kopš 1925. gada apgredzenoti tikai trīs dzeltenie tārtiņi. Somijā visā gredzenošanas laikā apgredzenoti 376 dzeltenie tārtiņi, 17 no tiem ir atrasti, un vecākais sasniedza deviņu gadu vecumu (Saurola j.m. 2013).

Dzeltenais tārtiņš Latvijā gada putna godā ir pirmo reizi. Cerams, ka šā gada laikā uzzināsim vairāk par dzelteno tārtiņu Latvijā, īpaši par tā ligzdošanas vietām, sevišķi tāpēc, ka šis ir pirmais purvu putns, kas kļuvis par Latvijas gada putnu kopš 1996. gada, kad tāds tiek izvēlēts. Šā raksta tapšanas brīdī tīmekļa vietnē Dabasdati.lv 2014. gada laikā ir ievadīti 48 dzelteno tārtiņu novērojumi, no tiem tikai pieci ir ligzdotāji četros purvos. Aicinu visus 2015. gadā īpaši aktīvi iesaistīties

Dzeltenā tārtiņa ligzda ir labi nomaskēta (pa kreisi), tajā ir 2–5 (visbiežāk 4) olas (pa labi).

Foto: D. Drazdovskis / headoutdoors.net

purvu putnu uzskaitē, tā dodot savu ieguldījumu II Eiropas ligzdojošo putnu atlanta datu ievākšanā un reģistrēt savus novērojumus tīmekļa vietnē Dabasdati.lv. Ja vēl joprojām ar pasaules tīmekli – internetu – esat uz "Jūs" un Dabasdati nav pieejami, sūtiet savus novērojumus uz Latvijas Ornitoloģijas biedrību – a.k. 105, LV-1046, Rīga – ar norādi – "2015. gada putns".

Šis raksts tapis, īstenojot purvu putnu zinātniskās izpētes popularizēšanu Latvijas Universitātes Bioloģijas institūta projektā "Starpdisciplināra jauno zinātnieku grupa Latvijas purvu un to resursu izpētei, ilgtspējīgai izmantošanai un aizsardzībai (1DP/1.1.1.2.0/13/APIA/VIAA/044)."

Autora adrese:
LU Bioloģijas institūts, Miera iela 3
LV-2169, Salaspils
oskars.keiss@lu.lv

Summary

Golden plover – The Bird of the Year 2015 /Oskars Keiņš/

Latvia's "The Bird of the Year 2015" is European golden plover (*Pluvialis apricaria*). Since the beginning of "The Bird of the Year" at 1996 this is the first time when a bog-habitant holds the title. Observers are passive to report their observations of the golden plover to nature observations portal "Dabasdati.lv" – last year it has been only 48 reported observations (only five during the breeding season from just four bogs). Any observations should be reported on the website "Dabasdati.lv" or mailed to the Latvian Ornithological Society, address - a.k. 105, LV-1046 Rīga.

Literatūra

- Bauer H.-G., Bezzel E., Fiedler W. 2005. Das Kompendium der Vögel Mitteleuropas: Alles über Biologie, Gefährdung und Schutz. Band 1: Nonpasseriformes – Nichtsperlingsvögel. Wiesbaden: Aula-Verlag Wiebelsheim. 429 S.
- Béchet A. 2009. European Union management plan 2009–2011: Golden Plover *Pluvialis apricaria*. Technical Report–2009–034. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 35 pp.
- BirdLife International. 2015. Species factsheet: *Pluvialis apricaria*. <http://www.birdlife.org/datazone/species/factsheet/22693727/additional>
- Burfield I., van Bommel F., Gallo-Orsi U. 2004. Birds in Europe: populations estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: BirdLife International.
- Clements J.F. 2007. The Clements checklist of birds of the world, 6th edition. Ithaca, New York, USA: Cornell Lab of Ornithology, 864 pp.
- Cramp S., Simmons K.E.L. 1983. The birds of the Western Palearctic. Vol. III: Waders to Gulls. Oxford, UK.: Oxford University Press, 695 pp.
- Delany S., Scott D. 2006. Waterbird population estimates. Wageningen, The Netherlands: Wetlands International.
- EIONET. 2014. Article 12 report: *Pluvialis apricaria* species summary <http://bd.eionet.europa.eu/article12/summary?period=1&subject=A140>
- Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M., Bezzel E. 1973. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 6: Charadriiformes (1. Teil). Wiesbaden, Deutschland: Akademische Verlagsgesellschaft, 840 S.
- Lipsbergs J. 1983. Dzeltenais tārtiņš (*Pluvialis apricaria*). 81–82 lpp. grāmātā *Birds of Latvia: Territorial Distribution and number* [krieviski ar kopsavilkumu angļiski] J. Viksne (red.). Rīga: Zinātne.
- Priednieks, J., M. Strazds, A. Strazds, A. Petriņš, J. Viksne (red.). 1989. Latvijas Ligzdojošo putnu atlants 1980–1984. Zinātne, Rīga. 352 lpp.
- Saurola P., Valkama J., Velmala W. 2013. Suomen Rengasatlas Osa I. Helsinki, Suomi: LUOMUS, 551 s.
- von Transehe N. 1965. Die Vögelwelt Lettlands. Hannover–Döhren, Deutschland: Verlag Harro von Hirschheydt, 229 S.
- von Transehe N., Sināts R. 1936. Latvijas Putni. Rīga: Mežu Departaments, 341. lpp.+I.–XXXV.